

Ti, co byli prohlášeni za mrtvé, žijí déle

Před třiceti lety: Saša Vondra demonstruje v Praze proti režimu, zatímco se spolupracovník StB Ludvík Zifčák snaží právě tento režim zachránit. Jeho mise: ztvárnit roli mrtvého. To se však hrubě nepovede.

Alexandra Mostyn, Praha

Na pražské Národní třídě panuje festivalová nálada. Starší i mladší páry, skupinky přátel a rodiny spolu s nadšeně působícími teenagery zaplnili široký bulvár dělící Staré a Nové Město pražské. Je sobota 16. listopadu 2019, předvečer sametové revoluce, která úderem půlnoci oslaví své 30. výročí. Řada z těch, kteří v tento pozdní večer zavítali na Národní třídu, tehdy ještě vůbec nebyla na světě. Přesto však i mladší ročníky pokládají v malém průchodu květiny k pamětní desce s prosícíma rukama, zapuštěné do zdi. Někteří zapálí svíčku. Za oběti masakru, jak Češi nazývají počátek své revoluce. Ta začala s nasazením obušků pohotovostní policií komunistického režimu.

Ten se onoho 17. listopadu 1989 již z větší části nacházel v troskách, aniž by si toho byli jeho vůdčí představitelé skutečně vědomi. Sovětský svaz včele s reformátorem Michaelem Gorbačovem opustil Brežněvovu doktrínu, podle níž disponovaly státy východního bloku pouze omezenou suverenitou a samotný Sovětský svaz měl právo zasáhnout v nich proti opozičním snahám. V Polsku stál od srpna 1989 v čele vlády bojovník za občanská práva Tadeusz Mazowiecki, Maďarsko se v říjnu prohlásilo za svobodnou a demokratickou republiku. Před osmi dny padla Berlínská zeď.

Jen v Československu ještě pořád panoval relativní klid. Politický underground zahrnoval relativně malý počet zhruba 1200 osob z velkých měst jako Praha nebo Brno. Reformy seshora, jako například bylo v Maďarsku, se zdály být vyloučené. V hlavním městě Československa pořád vládli stejní šedí muži, jací byli na své posty dosazeni Moskvou před dvaceti lety, po porážce pražského jara.

„O reformy samozřejmě neměli zájem, naopak byli přesvědčeni o tom, že na dalším stranickém sjezdu budou ve svých funkcích stejně jako vždy bez jakékoliv kritiky potvrzeni a že tomu tak bude už navždy,“ usmívá se Saša Vondra o třicet let později. Tehdy bylo Vondrovi teprve 28 let a patřil mezi prominentní tváře mladé generace disidentů. „Tenkrát jsem se považoval za profesionálního vydavatele undergroundových časopisů, takzvaného samizdatu,“ vypráví Vondra. Poté, co v polovině 80. let promoval v oboru geografie, začal kariéru tehdejšího typického disidenta: pro režim naoko ve formě oficiální, jednoduché práce. Opravdový život však běžel za zavřenými dveřmi. „Pracoval jsem například jako topič. Ve skutečnosti jsme psali náš samizdat, poslouchali Svobodnou Evropu a žili v určité paralelní společnosti,“ vypráví Vondra.

Kdyby večer 16. listopadu 1989 Sašovi Vondrovi nějaký jasnozřivý vrstevník prorokoval, že režim bude de facto trvat již jen jeden den, tak by se mu vysmál. Nikdo nemohl tehdy vážně počítat s tím, že ještě do konce roku přesídílí básník a disident Václav Havel jako prezident na Pražský hrad.

„To jsme rozhodně neplánovali,“ zabručí Ludvík Zifčák a vzdorovitě si zkříží paže na hrudi. Zatímco v předvečer revoluce Saša Vondra pořád ještě myslel na kariéru odpůrce režimu a ilegálního vydavatele, připravoval se jeho vrstevník Ludvík Zifčák na zcela odlišnou misi. Jako přesvědčený komunista vstoupil nejprve do strany a poté do armády. Po krátkém pobytu v Afganistánu – ve věci „logistiky“ – nastoupí do elitní jednotky československé Státní bezpečnosti, zkráceně StB. Pod falešným jménem Milan Růžička se jako údajný student

z Ostravy v létě 1989 infiltruje do disidentského hnutí. „Všude jsme měli svoje lidi,“ směje se Zifčák a v jeho hlasu je i dnes znát určité opovržení. „Těch pár disidentů? Těm jsme přece stát nemohli přenechat,“ říká Zifčák. „Většina z nich byli alkoholici nebo nějaké podivné existence,“ odfrkne si.

„Že se režim musí změnit, nám bylo jasné už v létě 1989. Spousta lidí začala být odvážnější a začala s námi disidenty sympatizovat,“ vzpomíná Saša Vondra. Semínko revoluce začalo klíčit, ale nikdo nepočítal s tím, že tak rychle vyrostě. „Obrat představoval Palachův týden v lednu 1989,“ domnívá se Vondra.

Palachův týden byla série demonstrací u příležitosti 20. výročí úmrtí studenta Jana Palacha, který se v roce 1969 upálil na Václavském náměstí na protest proti potlačení pražského jara. Policie zakročila proti demonstrantům v roce 1989 velmi brutálně. Tato brutalita, se kterou komunisté nechali mlátit většinou mladé demonstranty, lidem odhalila pravou tvář režimu. „Najednou už to nebyli žádní světu vzdálení disidenti, které ranami rozháněli, ale synové, dcery, vnuci a neteře,“ myslí si Saša Vondra zpětně.

Během léta režim ještě dál rozšířil svoji působnost tím, že se všechny protesty snažil potlačit násilím. Na začátku podzimu 1989 pak mohli obyvatelé Prahy živě sledovat exodus tisíců občanů NDR, kteří prchali na Západ přes velvyslanectví Spolkové republiky Německo na pražské Malé Straně. „Spousta lidí se stala přes léto odvážnější a začala s námi disidenty sympatizovat,“ vzpomíná Vondra.

V pátek 17. listopadu 1989 se Vondra společně se svojí ženou a jednou polskou kolegyní vypravili na další demonstraci, již třetí za poslední měsíc. Ve studentské čtvrti Albertov, jižně od centra města, se konalo pamětní shromáždění k 50. výročí studentských protestů proti nacistické okupaci a jejich brutálního potlačení v listopadu 1939. V napjaté atmosféře, osm dnů po pádu Berlínské zdi, se ovšem pieta rychle mění v protest. Skupina studentů chce odklonit průvod na Vyšehrad, legendami opředenou skálu vysoko nad Vltavou, kde 900 let stará basilika sv. Petra a Pavla a hřbitov hrdinů Slavín připomínají pomíjivost času. Nakonec se však prosadí druhá skupina, která chce vést protest směrem do města na Václavské náměstí.

V průchodu na Národní třídě se průvod musí zastavit. Na studenty již čekají semknuté řady policistů pohotovostní jednotky, nazývaných demonstranty „bílé helmy“. S obušky v ruce znemožňují průchod. Protest neustává, ale stává se hlasitým. Státní moc zasahuje se stejnou brutalitou, s jakou postupovala v předchozích měsících a týdnech.

Náhle se však davem nese ženský hlas: „Oni ho zabili.“ Skutečně: na špici průvodu lze i přes brzké setmění rozeznat tělo bez známek života, které již obestupuje několik policistů. Najednou je všechno úplně jinak. Přes nastalý chaos je mrtvý rychle identifikován: Martin Šmíd, student Matematicko-fyzikální fakulty Karlovy univerzity v Praze. Zpráva o mrtvém studentovi se šíří rychlostí blesku, a to nejenom v Praze. Také západoněmecké televizní zpravodajství „Tagesschau“ informuje o pár hodin později o tom, že si protesty vyžádaly jednu oběť.

„Atmosféra se najednou změnila,“ vzpomíná Saša Vondra, který tehdy zůstal uvnitř davu. „Jakoby z nás všech spadl strach. Už jsme se nebáli. Ani jejich ran ani toho, co by mohlo nastat později.“ Ne, nepočítali s tím, že by to mohlo jít tak rychle. „V tu chvíli jsme jednoduše věděli, že je to právě teď.“ Po více než čtyřiceti letech ztratil komunistický režim kontrolu nad ulicí.

Zatímco v podchodu mlátí policisté z pohotovostní jednotky dále do protestujících, je nehybné tělo Martina Šmída rychle přeneseno do sanitky, která s ním odjede. Téměř nikoho nenapadne, že studenta odváží armádní vůz. Nikdo si nepovšimne, že sanitka nejede do

blízké nemocnice na Karlově náměstí, ale objíždí Staré Město, až dojde do Nemocnice Na Františku vzdálené několik kilometrů po proudu Vltavy. Jakmile sanitka zastaví ve vnitřním dvoře bývalého františkánského kláštera, vyskočí údajně mrtvý Martin Šmíd z nosítek a je z něj opět živý Ludvík Zifčák, devětadvacetiletý voják z povolání, důstojník elitní jednotky československé Státní bezpečnosti. Svoji misi splnil.

„Bylo to vlastně úplně jednoduché, protesty jsme koneckonců organizovali a řídili my,“ vypráví Zifčák o třicet let později. 17. listopadu šel dle svých slov v čele protestního průvodu. „Náš rozkaz zněl nepustit nikoho na Václavské náměstí,“ říká Zifčák. V podchodu na Národní třídě byl konec. Tady čekali policisté se svými obuškami. Zde se nacházela fronta, na níž měl Ludvík Zifčák alias Milan Růžička alias Martin Šmíd padnout. „Na Martina Šmída jsme přišli z toho důvodu, že Milan Růžička nesměl zemřít. Ten měl fungovat dál, netušili jsme, že se všechno tak vymkne z rukou,“ zlobí se Zifčák.

Plán Státní bezpečnosti předpokládal, že konzervativní komunisté, držící se již dvacet let u moci, budou nahrazeni komunisty reformními. To se ovšem nepodařilo. Československá Státní bezpečnost údajnou smrtí Martina Šmída rozdmýchala myšlenku svobody, kterou už nebyla schopna kontrolovat. Když jen o dva dny později vyšlo najevo, že mrtvý student byl smyšlenkou Státní bezpečnosti, demonstrovali tehdy již na straně studentů a disidentů dělníci pražských strojírenských závodů. Sametovou revoluci již nebylo možné zastavit.

Po odstoupení starého mocenského aparátu začal nový komunistický premiér Marián Čalfa vyjednávat s disidenty, jako například Václavem Havlem nebo Sašou Vondrou. „Reformní komunisté z roku 1968 kolem Alexandra Dubčeka pro něj představovali větší nebezpečí než my,“ říká Vondra dnes. Tohoto disidenta na okraji společnosti zavedla sametová revoluce k do té doby nemyslitelné životní dráze: velvyslanec ve Washingtonu, senátor, ministr zahraničí a ministr obrany. Dnes Saša Vondra zastupuje konzervativní stranu ODS v Evropském parlamentu.

Za svoji roli roznětky sametové revoluce byl Ludvík Zifčák odsouzen k 18 měsícům odnětí svobody. „Nabídli mi úplně jiný rozsudek, když budu mlčet. Ale to mně ani nenapadlo,“ tvrdí. Zifčák musí mnohé vysvětlovat, když mluví o svém novém životě v horách. V Jeseníkách, daleko od Prahy, dnes provozuje malý hotel v malebném lázeňském městečku Karlova Studánka. „Že jako komunista musím pracovat jako kapitalista,“ nadává. Ale v jeho hlase rezonuje smích. „Že dneska máme svobodu názoru, je ale myslím dobře,“ říká dřívější estébák.

To ale v žádném případě není pro Ludvíka Zifčáka důvod, aby se vydal na pražskou Národní třídu k připomínce 30. výročí revoluce. Nechce ani přemýšlet o tom, že jeho mise mrtvého studenta Martina Šmída změnila nejenom život jemu, ale zároveň i 15 milionu Čechoslováků. V televizním zpravodajství může Ludvík Zifčák vidět, jak v předvečer 17. listopadu naprosto neznámí lidé nosí květiny a svíčky do podchodu, v němž jeho poslední mise znamenala pro režim ztrátu kontroly.

Čtvrtmilion lidí demonstruje proti Andreji Babišovi

V předvečer oslav 30. výročí sametové revoluce v Československu demonstrovalo v Praze až 250.000 lidí proti českému premiérovi Andreji Babišovi. Z podnětu iniciativy „Milion chvilek pro demokracii“ opětovně požadovali odstoupení miliardáře slovenského původu, který je v Praze od roku 2017 premiérem.

Organizátoři protestů uvedli, že Babiš nedodržuje pravidla demokracie, koncentruje ve svých rukách příliš velkou moc a ovlivňuje justici. Ultimativně požadovali, aby se vzdal své firmy

Agrofert a odvolal ministryni spravedlnosti Marii Benešovou. Jinak budou demonstrace pokračovat dál i v příštím roce.

„Je skvělé, že lidi můžou vyjádřit svůj názor a nikdo je přitom neperzekuuje a nenapadá,“ komentoval Babiš požadavky demonstrantů. Říká, že to jsme před třiceti lety chtěli. Dynamika protestů proti Babišovi neztratila ani po velké demonstraci v létě a čtvrtletní pauze nic na své intenzitě. Již v červnu se na demonstraci proti Babišovi připomínající pestrý karneval sešlo více než 250.000 lidí. Stejně množství Češek a Čechů požadující demisi premiéra o pět měsíců později opět svědčí o tom, že to myslí vážně.

Zda Andrej Babiš nárůst svých odpůrců bere vážně, zůstává otevřené. Výročí revoluce je podle něj „nejvýznamnější svátek“ země. „Je opravdu skvělé mít svobodné a demokratické volby, kde si můžeme zvolit své zástupce.“

Obrovská demonstrace proti Babišovi však nic nemění na tom, že je český předseda vlády, podezřelý z korupce a dotačního podvodu, v zemi velmi oblíbený. Z průzkumů vyplývá, že kdyby se následující neděli konaly volby, stal by se Babiš a jeho hnutí ANO opět nejsilnější politickou silou.

Podobně kontroverzní český prezident Miloš Zeman se již v pátek ozval ze slovenského hlavního města Bratislavy, kde slavil výročí politického převratu se svým slovenským protějškem Zuzanou Čaputovou. Uvedl, že se nechce se snižovat k tomu, aby hnutí „Milion chviliek pro demokracii“ označil za fašistické. „Toto hnutí ale považuji za nedemokratické.“

A. Mostyn